

विज्ञानाची किमया

२६ नोव्हेंबर १९६३ ! त्या दिवशी सकाळी वृत्तपत्रात छापून आलेल्या बातमीमुळे सारे जग हुदरले. कोणती ती बातमी ? प्रे. केनेडीचा खून झाला. मानवता व पाशवी वृत्ती यांच्या लढव्याच्या धगधगत्या अग्निकुंडांत आणखी एव. आहुती पडली ! या बातमीने सान्या जगावर उदासीनतेची छाया पसरली व ती एकताच सर्व राष्ट्रांचे प्रतिनिधी तेथे जमले. कशामुळे झाले हे सर्व ? कशामुळे कळली ही बातमी सान्या जगाला ? निव्वळ विज्ञानामुळे. नाही तर पूर्वी पुण्याला झालेली बातमी दिल्लीला कळण्यास घोडेस्वार गेला तरी १५-२० दिवस सहज लागल. परंतु आता विज्ञानाने सान्या जगाला जवळ आणले आहे. आज मुंबईला सकाळी न्याहारी केलेला माणूस रात्रीच्या जेवणास अमेरिकेत पांचू शकतो, ही सांविज्ञानाची जादुगिरी आहे. पूर्वी अलग असणारे हे खंड विज्ञानाने जवळ आणले आहेत, हेच या घटना दर्शवीत नाहीत काय ?

अशा या यक्षिणीच्या कांडीप्रमाणे असणाऱ्या विज्ञानाचा पाया कोणी व कसा घातला हे सांगणे मोठे कठींण आहे, व ते कोणीच सांगू शकणार नाही. परंतु माझ्या भते जेव्हा मानवाने गारगोटीवर गारगोटी घासून अस्ती निर्माण केला, त्याच वेळी विज्ञानाचा पाया घातला गेला. ज्या मानवाने हा शोध लावला तोच माझ्या भते जगतील सर्वश्रेष्ठ वैज्ञानिक होय. त्यानंतर मानवाने चाकाचा शोध लावला. हळूहळू मातीची भांडी, शेती यावावत मानवाने प्रगती केली. आज जो मानव आपल्याला दिसत आहे त्यामागे हजारो वर्षाची तपस्या आहे. आजच्या या सुखसोयीमागे आपल्या पूर्वजांचे श्रम उभे आहेत. त्यांच्यामुळेच आपण हे बघू शकत आहोत.

जसजशी मानवाची प्रगती होत गेली, तसेतशी त्याची जिज्ञासू वृत्ती वाढत गेली. तो निव्वळ वस्त्र कसे निर्माण करावे हे ठाऊक करून घेऊन थांवली नाही, तर अविगतलम, अधिक सुंदर, विनाकष्ट अनेक वस्त्रप्रावरणे कशी बनवता येतील याचा विचार तो करू लागला, व म्हणूनच धोटव्यावर सर्व दिवसभर खपून फार तर दोन लुगडी निर्माण करणारा मानव, फक्त बटणे दाबून व चाके फिरवून दिवसाकाळी अनेक लुगडी निर्माण करीत आहे. म्हणूनच आज एक इमारत बांधण्यास कित्येण वर्षे काम करणारा मानव आज थोड्या दिवसात विनाकष्ट घरे बांधू शकत आहे. आपल्या सोईसाठी 'फोलिडग घरे' बांधत आहे. जमिनीचा कस कृत्रिम रीत्या वाढवू शकत आहे. कृत्रिम पाऊस पाडू शकत आहे. जगाच्या या कोपन्यात घडलेली बातमी दुसऱ्या कोपन्यात पोचविण्याचे काम 'केबल्स' थोडक्या काळात

॥१॥ आहेत... दोन गावांमधील अंतर तोडण्यास मनुष्यास जो वेळ लागत होता त्या नागत तो आज दोन खंडांमधील अंतर तोडू शकत आहे. आवाजाहून वेगाने जाणारी विज्ञाने आजा मानवाने निर्माण केली आहेत. आज आम्ही आम्हांला आवडणारे क्षण आण्याप्रात टिपून ठेवीत आहोत व अमर करीत आहोत. आमचे आवडते संभाषण गाण्ही आज टेप रेकॉर्डवर टिपून ठेवू शकतो. जड ओझी यंत्राच्या सहाय्याने उचलत आहोत. यांत्रिक पद्धतीने शेती करून कष्ट वाचवीत आहोत. सूर्य गेला तरी सूर्याचा, किंवद्दना जास्तच तेजस्वी प्रकाश विद्युत्साहाय्याने निर्माण करीत आहोत.

॥२॥ गर्विर मात करण्याचा मानवाचा प्रयत्न चालू आहे. आज आम्ही आंघळ्यांना आपातीत आहोत. शिडांवर चालणाऱ्या होड्यांऐवजी आज या सागरातून अनेक आपाती मौठ्या डौलाने मार्ग आक्रमीत आहेत. दुसऱ्या ठिकाणी चाललेले नाटक आपाती रेडिओमुळे घरबसल्या एकू शकतो, तर, टेलिविजनमुळे ते नाटक आम्ही आपातीसल्या पाहू शकतो.

एवढेच काय, विज्ञानामुळे लढाईचे पण स्वरूप बदलले आहे. ढाल, तलवार, भाला, वर्जी यांनी लढली जाणारी लढाई, आज टॅक्स, पॅराशूट्स, वंडुका, मशीन-गUN, क्षेपणास्त्रे यांनी लढली जात आहे, व अखेर अखिल जगाचा संहार काही मिनिमान करू शकणारी संहारक अस्त्रे, मानवाने विज्ञानाच्या साहाय्याने बनविली आहेत.

सारांश, विज्ञानाने प्रत्येक गोष्ट बदलून टाकली आहे. चुलीत लांकडे घालून, आपाती डोठे चोळणाऱ्या व काळ्याकुट्ट, अंधेच्या सैपाकघरात काम करणाऱ्या आपातीऐवजी, आज इकपक सैपाकघरात झटपट सैपाक करणारी गृहिणी आपाती झाली आहे. आज आम्ही केनेडीच्या खुनाच्या दुसऱ्यां दिवशी, त्यांच्या वेळजे सर्व फोटो घरबसल्या रेडिओ फोटोग्राफमुळे पाहू शकलो. नद्यांना पूर्ण आहे अर्थात कधीकधी हा खवळतो; परंतु बहुतांशी आम्ही त्याच्यावर विज्ञानाच्या साहाय्याने विजय मिळविला आहे. जेथे रुक्ष वाळवंटे होती तेथे आम्ही विज्ञानाने नंदनवन बनविले आहे. ज्या अहमदनगर जिल्ह्यास पूर्वी 'दुष्काळी' म्हणून जाई, तो आज उसाचे आगर बनला आहे. हे सर्व कशामुळे झाले? विज्ञानामुळे.

जिथेरुणांच्या रोगांवर काही इलाज न सापडल्याने अनेकांना आपले प्राण लाले, तिथे आज लोकांच्या रोगांवर एक सरस औषधे निघत आहे. आज देवीला आम्ही हृदपार केले आहे. कॉलरा व टायफॉइड यांना नामशेष आपातीचे प्रात्न चालू आहेत. आज रोग्यालासुद्धा कळणार नाही इतक्या कुशलतेने अंकिया होत आहेत. अंटीबॉयॉटिक्सने तर वैद्यकशास्त्राला नवीनच दालन खुले आहेत.

दुसऱ्या महायुद्धात विज्ञानाचे रौद्रं व भीषण स्वरूप पाहूनही मानंवाची विज्ञानावरची श्रद्धा ढळलेली नाही. कारण मानवाला हे पूर्ण ठाऊक आहे की, प्रत्येक वस्तूला दोन वाजू असतात. जसे पाहावे तसे दिसते. अग्नी हा ऊव्हाही देतो, जेवणही तयार करतो व तसेच घरेही जाळतो. अनेकांना तृप्त करणारे जीवन अनेकांचे जीवन हिरावूनही घेऊ शकते. तसेच विज्ञानाचेही आहे. हा एक कल्पवृक्ष आहे. याखाली वसून जी इच्छा करावी ती फळाला येईल. मानवाने या विज्ञानरूपी कल्पवृक्षाकडून सुखसोयी मिळविल्या; पण त्याला तिथेच स्वस्थ राहूवले नाही, व त्याने शस्त्रास्त्राची इच्छा केली. विज्ञानाने तीही पुरवली. वाकी सर्वं शोध जिज्ञासेपोटी लागले आहेत, पण हाच अवढा अस्त्रांचा शोध मानवाच्या संहारक वृत्तीतून निर्माण झाला आहे, अन् आज सर्वं जगाचा विनाश हा काही मिनिटांचाच प्रश्न झाला आहे. हजारो मैल पल्ल्याची धेपणास्त्रे, हायड्रोजनसारखे विध्वंसक बांबस् विज्ञानाने आम्हांला दिले आहेत. कणाद कृषींनी आम्हांला कंठशोष करून, “हा अंटम फोडून का, हा अंटम फोडून का” असे सांगितले असताही, “सातव्या दालनाचे दार उघडून कोस,” असे सांगितल्यावर दार उघडणाऱ्या राजपुत्राप्रमाणे, आम्ही अंटग फोडून तर वसलो आहोत. परंतु पुढे येणाऱ्या संकटातून सहीसलामत कसे सुटायचे, हा प्रश्न बुद्धिवंतांमधील बुद्धिवंतांनाही भेडसावत आहे. ज्या विज्ञानाने मानवाचे जीवन समृद्ध, सुखसोयींनी युक्त असे केले आहे, तेच विज्ञान मानवाचा संहार करण्यासही सज्ज झाले आहे.

पण त्याच्वरोवर आम्हांला हेही विसरून उपयोगी नाही, की याच विज्ञानाने आम्हांला विश्वाचे रहस्य उलगडण्यास मदत केली आहे. पुराणातील पृथिव्यप्रदक्षिणेच्या कथा आपल्याला खोट्या वाटतात, परंतु आज यूरी गागारिन, वेलेंटिना तेरेश्कोवा यांच्यासारखे अंतराळ वीर व वीरांगना अनेक पृथिव्यप्रदक्षिणा करून आले आहेत. आज पुराणातील वांगी पुराणात न राहता प्रत्यक्षात आली आहेत. Rangers 7 हे आज चंद्रावर जाऊन पोचले आहे. चंद्राची छायाचित्रे आम्ही मिळविली आहेत, व त्यांनी चंद्राचिष्यदीच्या आपल्या काव्यकल्पनांना मोठाच घक्का दिला आहे. रशिया व अमेरिका यांचे दोन वेगवान वाण या अंतराळाच्या पोकळीत वेगाने व जोडीने प्रवास करीत आहेत. रशियाचे ‘झोड २’ हे मंगळाकडे झेपावत आहे, आणि तोही दिवस दूर नाही की जेव्हा चंद्रावर जाणाऱ्या विमानांची ‘रिझव्हेशन्स’ सुरु होतील व कदाचित् मीही माझ्या आईला सांगेन, ‘आई, मी जरा चंद्रावर जाऊन येते ग’, अखेर ही सारी किमया कोणाची? खात्रीने विज्ञानाचीच!

— कु. रोहिणी गोडबोले, ८ क